

KAIP ATPAŽINTI MOKYMOSI SUNKUMUS

Rekomendacijos ikimokyklinių įstaigų pedagogams, tėvams

Rašymo, skaitymo, skaičiavimo mokymosi sunkumai gali būti diagnozuoti jau ikimokykliniame amžiuje. Kuo anksčiau bus pastebėti ir įvertinti sunkumai, tuo efektyvesnės pedagoginės bei specialiosios pedagoginės pagalbos galime tikėtis.

Jums pateikiamos kinestezinio, pusiausvyros sistemos, regimojo bei girdimojo suvokimų sutrikimų trumpos charakteristikos, nurodomi šių sutrikimų sukelti mokymosi sunkumai, kuriuos galima būtų pastebėti jau prieš pradėdant lankyti mokyklą. Nebūtina įsidėmėti sudėtingus sutrikimų pavadinimus bei žinoti jų priežastis. Svarbu pastebėti ir laiku pradėti lavinti.

!!! Norime atkreipti dėmesį, kad kai kurių sutrikimų įvardijimas neatitinka galiojančios sutrikimų klasifikacijos. Šio lankstinuko tikslas – atkreipti Jūsų dėmesį ir leisti pažvelgti į problemą kitu kampu.

Kinestezinis suvokimas leidžia mums koordinuoti kūno dalių judesius, išlaikyti pasirinktą judėjimo kryptį ir greitį, dozuoti jėgą. Čia kalbame apie atvejus, kai nėra judesio ir padėties sutrikimų, t.y., kai vaikas fiziškai sveikas.

Jei vaikas turi kinestezinio suvokimo nepakankamumą, jis gali patirti sunkumų:

- atlikdamas sudėtingesnius smulkiosios ir stambiosios motorikos pratimų derinius (važinėjimas dviračiu, batraiščių užrišimas, rašymas, piešimas);
- atlikdamas smulkiosios motorikos judesius, reikalaujančius tam tikros jėgos amplitudės. Jiems sunku vaizduoti objektus tam tikro dydžio, tam tikrose ribose, pvz., spalvindami gali išlįsti už piešinio kontūro ribų, nesilaikyti rašymo linijų, „rėmų“ ir pan.;
- tardamas garsus - dažnai atsiranda garsų tarimo netikslumai, susiję su artikuliacinio aparato padargų padėties kinetinio pajutimo trūkumu. Kai kurių vaikų labai silpnai išreikšta mimika.
- skirdamas iš klausos panašiai skambančius garsus;
- piešdamas, rašydamas, karpydamas, kopijuodamas, kai reikalinga tai atlikti greitesniu tempu. Jie užtrunka ruošdamiesi priemones užduočiai. Lėtai rašo tekstą diktuoju, nespėja su klasės draugais;
- mėgindamas tinkamai laikyti rankoje piešimo ar rašymo priemonę. Atraminiais jiems yra didysis ir bevardis pirštai, tai trukdo atlikti plastiškus rankos judesius, reikalingus rašymui ir piešimui. Tokiems vaikams ilgiau užtrunka mokymasis tinkamai naudotis peiliu ir šakute;
- apčiuopiant atpažindamas daiktą pagal jo formą. Tokiems vaikams sunku suvokti reiškinį eiliškumą, išlaikyti atmintyje geometrines formas, pvz., raidžių grafinį vaizdą. Gali kilti sunkumų nustatant savo kūno padėtį erdvėje, orientuojantis, lyginant erdviųjų kūnų savybes;

Vaikai, kurių kinestezinis suvokimas hipotoninis, greitai išsenka. Tokiems vaikams būdinga:

- nerangi eisena, lėtas bei „sunkus“ bėgimas;
- jie negali pašokinėti ant vienos kojos;
- patiria sunkumų dėl judesių plastiškumo trūkumo (gali būti pastebima, kai reikia lipti laiptais – jie pristato koją, o ne keičia vieną su kita);
- jie gali būti prasižioję, pasitaiko seilėtekis;
- jei patiria sunkumų atlikdami energingus, jėgos reikalaujančius judesius (kamuolio metimas, lipimas kopėtėlėmis);
- judrių žaidimų vengimas;
- apkūnumas.

Vaikų, kurių kinestezinis suvokimas hipertotoninis, judesiai neharmoningi, jiems greitai paskausta ranka rašant ar piešiant, dar jiems būdinga:

- labai sunkiai sekasi atlikti izoliuotus rankų pirštų judesius (pirštukų žaidimai, rankų pirštų sunėrimai ir kt.). Tokie vaikai savaip laiko rašiklį ar piešimo priemonę – apglėbia visais pirštais arba laiko kumštyje;
- patiria sunkumų apskaičiuodami judesio jėgą, kai reikia atlikti veiksmus pincetu, su sąvaržele ir pan. Jiems nepavyksta pilnai nusilenkti per liemenį į priekį ir atsilenkti atgal;

- negali tiesia nugara sėdėti ant grindų pilnai ištiesę kojas į priekį;
- sunku atlikti ritmiškus judesius (šokių, šuoliukų);
- dėl pernelyg didelės jėgos naudojimo, dažnai lūžta jų pieštukai;
- negali atlikti kūlversčio;
- smulkiosios motorikos judesiai grubūs, netikslūs, todėl vengia smulkiosios motorikos užduočių;
- dėl rašymo ar piešimo metu įtempimo perkėlimo į pečius, dažnai nesigauna ryškios linijos arba jos nepavyksta tiksliai;
- jiems sunkiai sekasi dinamiški judesiai, kurie reikalingi žaidimams su kamuoliu, bėgimui ir kt.

Pagrindinė vestibuliarinio aparato užduotis – perduoti smegenims informaciją apie kūno padėties pasikeitimus. Pusiausvyros sistema reikšminga dėl ryšių su kitais suvokimais, ypač regėjimo ir klausos. Jei sutrinka **pusiausvyros suvokimas**, vaikams ne tik sunku koordinuoti kūno judesius, bet ir kontroliuoti akių raumenis, analizuoti regimąją informaciją, koordinuoti akių – rankos judesius.

Vaikai, kurių pusiausvyros suvokimas hipofunkcinis:

- sunkiai išlaiko pusiausvyrą balansuodami (eidami per apverstą suolą, siaurą rąstą);
- gali stovėti ant vienos kojos tik labai trumpą laiką, stengdamiesi išstovėti atlieka kompensuojančius, pusiausvyrą palaikančius judesius kūnu, rankomis (dauguma 4,5-5 metų vaikų gali stovėti ant vienos kojos 5 s, 6-10 metų iki 12s);
- sunkiai sekasi klūpėti (ne sėdėti) ant kelių;
- dažnai užkliūna, griūna;
- sunkiau fiksuoja žvilgsnį sekdami judantį objektą;
- vėliau nei kiti vaikai išmoksta važinėti dviračiu;
- gulint ant pilvo negali vienu metu išlaikyti pakeltos galvos, rankų ir kojų (lėktuvo poza);
- su malonumu triukšmauja, patinka, kai suaugęs juos ilgai suka už rankų aplink save, mėto į viršų;
- sunkiai įsimena dainas, eilėraščius, daugybės lentelę, tardami žodžius gali iškreipti garsų eiliškumą;
- sunkiai diferencijuoja panašius garsus, neskiria panašiai skambančių žodžių;
- išsiskiria prasta akių – rankos koordinacija, tai pasireiškia sunkumais gaudant kamuolį, piešiant, pilant skystį į indelį;
- patiria sunkumų suvokdami erdvę.

Vaikai, kurių pusiausvyros suvokimas hiperfunkcinis, išgyvena baimę ir nepasitikėjimą atlikdami judesį. Jie nenoriai juda, bijo nukristi, jiems reikia mamos artumo, kad jaustųsi saugūs, dažnai būna „prilipę“ prie mamos. Tokie vaikai vengia judrių žaidimų, nebendruoja su judriais vaikais. **Hiperfunkcinis vestibuliarinio aparato sutrikimas pasireiškia:**

- sportinių užsiėmimų vengimu;
- nenoru veikti su judančiais įrenginiais, sūpynėmis, kamuoliu ir pan.;
- vengimu šokinėti nuo bet kokio aukščio pakylų, bijo laiptoti kopėtelėmis (švediška sienele);
- baimė balansuoti ant rąsto;
- nenoru lenkti galvą žemyn atliekant kūlverstį, „žvakę“, mėginant stovėti ant galvos;
- pykinimu atliekant sukimosi judesius, kai pykinimas nepraeina ilgesnį laiką;
- baimė prarasti pusiausvyrą atliekant nesudėtingus sukimosi judesius;
- lipant laiptais stipriai įsikabina į turėklus;
- dažnu nesėkmingu griuvimu save traumuojant, dėl to praeina noras veikti;
- bendravimo vengimu, menka saviverte. Dažnai jiems būdingas įsitikinimas: „Aš vis tiek to neįstengsiu padaryti“.

Kūno suvokimą reiktų suprasti kaip savo kūno pajutimą, savo kūno įsivaizdavimą, žinias apie savo kūną, gebėjimą orientuotis kūne. **Kūno suvokimo sutrikimas pasireiškia:**

- vaiko žmogaus piešinys neatitinka jo amžiaus;
- piešdami žmogų, jie neįstengia tinkamai pavaizduoti kūno dalių proporcijų;
- piešdami priėję lapo vidurį, dažnai perima piešimo priemonę iš vienos rankos į kitą;
- sunkiai sekasi įvardinti kūno dalis.

Judesių planavimo nepakankamumas (dispraksija) pasireiškia:

- žaislo galimybių neišnaudojimu, kai vaikas su žaislu manipuliuoja menkai, stereotipiškai. Taip pat tokie vaikai linkę žaisti su mažu kiekiu žaislų pasikartojančius žaidimus. Dažnai laužo žaislus nemokėdami atlikti veiksmus su jais.
- tokie vaikai patiria sunkumų dirbdami su žirkklėmis, plaktuku, elgdamiesi su stalo įrankiais;
- sunkumais, kai reikia apsirengti, užsisegti, užsirišti.

Jei sutrikęs vaiko gebėjimas orientuotis erdvėje, jis:

- sunkiai numato atstumą;
- dažnai užkliūna už daiktų;
- skaitydamas sukeičia raides vietomis;
- negali sudėti dėlionių;
- sunkiai orientuojasi net ir pažįstamoje aplinkoje;
- nemėgsta pasikeitimų erdvėje, kaip baldų, daiktų patalpoje perstatymas;
- negali tvarkingai laikyti savo daiktų, todėl dažnai ilgai ieško reikalingo daikto;
- sunkiai sekasi nueiti iki iš anksto apgalvoto taško užmerktomis akimis;
- negali teisingai nubrėžti linijos labirinte, kai reikia ją nuvesti nuo vieno iki kito objekto;

Regimasis suvokimas mums leidžia apdoroti regimąją informaciją. Čia nekalbame apie atvejus, kai sutrikęs regėjimas.

Jei sutrikusi vizualinė motorinė koordinacija, vaikas:

- rašydamas, piešdamas ar kirpdamas nesilaiko kontūro, linijų ribų;
- prastai kopijuoja;
- blogai gaudo kamuolį, mestą iš 3-4 metrų atstumo. Mesdami kamuolį, dažnai nepataiko į tikslą;
- negeba tiksliai ir greitai verti karoliukų;
- pildami skystį į stiklinę dažnai pralieja pro šalį, užkliūdo ir numeta stiklinę;
- nepasitikėdamas atlieka tikslingo metimo judesį (žiedo ant stovėlio, kamuolio į krepšį ir pan.);
- rašant sunkiai sekasi tvarkingai surikiuoti skaitmenis (raides) vieną po kito eilute ar stulpeliu.

Gebėjimo skirti formas sutrikimas pasireiškia:

- gausiomis klaidomis nurašant nuo lentos;
- sunkumais atliekant rūšiavimo užduotis, kai reikia atskirti kartu subertus smulkius daiktus, pvz., akmenėlius nuo sąvaržėlių;
- kai skaitydamas vaikas pameta eilutę;
- sunkumais atskiriant piešinyje pavaizduotas skirtingų spalvų viena ant kitos uždėtas figūras;
- dėmesio koncentravimo problemomis.

Jei sutrikęs gebėjimas suvokti formas pastovumą, vaikas gali:

- skirtingų dydžių bet vienodas formas suvokti kaip skirtingas;
- neatpažinti to paties žodžio kitoje eilutėje.

Padėties erdvėje atpažinimo problemos pasireiškia:

- negebėjimu skirti detalių, atrasti skirtumus;
- grafiškai panašių raidžių, elementų, skaitmenų painiojimu, sukeitimu vietomis užrašant ar skaitant;
- net ir pabaigę pirmą klasę gali veidrodžiškai rašyti raides, skaitmenis;

- nenoriai žaidžia galvosūkius;
- siužetinių paveikslėlių seriją dėlioja atvirkštine tvarka;
- skaitydami sukeičia raides vietomis;
- gerai atlikdami sudėtį ir daugybą, patiria sunkumų atimdami ir dalindami;
- gali patirti sunkumų prašant išvardinti skaičių seką atbuline tvarka.

Jei sutrikęs gebėjimas suvokti erdvinius santykius, vaikai patiria sunkumų:

- nustatydami daiktų vietą erdvėje;
- numatydami atstumą nuo savęs iki daikto, dažnai krenta, užsigauna;
- lygindami daiktus tarpusavyje, klaidingai numato jų dydį;
- vartodami ir suprasdami erdvės prielinksnius „ant“, „po“, „tarp“, „prie“, „už“, „priešais“, negali teisingai atlikti užduočių, jei prašoma paaisyti erdvinių santykių (pvz., padėk mažą kamuolį priešais (už, šalia) didelį meškiną);
- rinkdamiesi maršrutą nuo vienos vietos iki kitos;
- iš atminties dėliodami nesudėtingą kubelių kompoziciją.

Jei sutrikusi regimoji atmintis, tada vaikams:

- sudėtinga iš atminties sudėlioti 4-5 skirtingų spalvų kubelių eilę;
- sunku dėliojant atkurti parodytą formų eilę (pvz., + Υ ρ •);
- išskyla problemų, kai reikia atmintyje išlaikyti ir pasakyti keturis daiktus, kurie jiems buvo rodomi, o vėliau paslėpti (pvz., šukos, raktas, varpelis, kubas).

Jei sutrikęs regimasis dėmesys, pasireiškia:

- labai greitas vaiko išsiblaškyimas, kai veikia regimieji stimulai;
- negebėjimas diferencijuoti formas;

Girdimasis suvokimas suprantamas kaip akustinių impulsų priėmimas ir jų perdirbimas (kaupimas, atranka, diferencijavimas, analizė ir sintezė) centrinėje nervinėje sistemoje. Foneminė klausos ir gerai funkcionuojanti girdimojo suvokimo sistema suteikia pagrindą vystytis sakytinei ir rašytinei kalbai. Žmogus priima ir skiria garsus, tonus, triukšmą, nustato garso šaltinį bei garso sklidimo kryptį. Čia kalbame apie atvejus, kai vaikų klausos sutrikusi.

Jei sutrikęs gebėjimas nustatyti garso šaltinį, tai:

- vaikui sunku nustatyti, iš kurios pusės sklinda garsas, toks vaikas patirtų sunkumų, jeigu reiktų surasti paslėptą skambantį žadintuvą;
- vaikai negali sekti paskui judantį garsinį signalą (žaidimas, kai užmerktomis akimis vaikas turi judėti objekto link sekdamas rankų plojimo garsu).

Sutrikęs gebėjimas skirti fonemas pasireiškia, kai vaikas:

- negali atskirti iš klausos panašiai skambančių žodžių (galva – kalva, karas – garas ir pan.);
- sunkiai skiria rimuotus žodžius, painiojasi paprašius paaiškinti jų reikšmę;
- rašydami diktantą keičia garsinę žodžių sudėtį;
- neaiškiai taria, švepluoja;
- dažnai perklausia pašnekovą.

Jei sutrikęs gebėjimas skirti esmines fonemas, vaikas sunkiai atskiria kalbos garsus iš aplinkos garsų:

- triukšmingoje aplinkoje nesupranta pedagogo nurodymų;
- esant grupiniam bendravimui sunkiai supranta informaciją arba visai nesupranta;
- skundžiasi, kad visi kalba vienu metu ir jis negali nieko girdėti;
- būdamas didelėje vaikų grupėje jaučia susierzinimą, nori išeiti, užsidengia ausis;
- dažnai perklausia;
- gaudamas užduotį žvalgosi ir dirba žiūrėdamas į kitus vaikus, o ne pagal instrukciją;

- geriau supranta kalbą, kai bendrauja mažoje draugijoje;
- kartais atsakymas nesisieja su užduotu klausimu, arba siejasi tik iš dalies;
- pernelyg garsiai kalba bendraudamas.

Girdimosios atminties sutrikimas pasireiškia:

- prastu gebėjimu išmokti ir atgaminti nesudėtingus ketureilius, istorijas, dainas, daugybės lentelę;
- negebėjimu pakartoti 6-7 žodžių sakinį;
- kai sunkiai sekasi atkartoti pasakytas skaičių eiles;
- prastais gebėjimais atlikti mintino skaičiavimo užduotis, ypač jei reikia išlaikyti tarpinį atsakymą atmintyje ir vėliau jį panaudoti;
- rašant diktantą, kai mokinys dažnai perklausia, nes pamiršta diktuosius žodžius, juos supainioja;
- nenori klausytis skaitomų istorijų;
- negali pilnai atlikti sudėtingų instrukcijų, kai prašymas susideda iš kelių dalių (nueik, prašau, į kambarį, paimk šlepetes ir laikraštį, ir atnešk man);
- pamiršta atlikti namų darbus (atranda begalę pasiteisinimų);
- pamiršta veiksmų ar daiktų eiliškumą dainelėse su ilgėjančiais tekstais (pvz., Kur joji, Jonai?).

Jeį sutrikęs audiovizualinis ryšys, vaikai:

- greitai pamiršta spalvų pavadinimus (klysta siedami spalvą su jos pavadinimu);
- pradėdami mokytis sunkiai sieja fonemą su grafema (garsą su jį žyminčia raide). 1-os klasės pabaigoje dar mokosi abėcėlę. Net jei ir išmoksta sieti fonemą su grafema, tas ryšys greitai nutrūksta ir tenka mokytis vėl iš pradžių. Pedagogui tariant garsą, negali užrašyti raidės, matydami raidę negali jos pavadinti. Sutrikęs tokių vaikų gebėjimas greitai pereiti nuo kalbinės informacijos prie vaizdinės;
- patiria sunkumų pasakodami pagal paveikslėlį ir, atvirkščiai, parinkdami klausomam pasakojimui tinkamą iliustraciją, ar paveikslėlių seriją;
- negali piešti pagal tuo pat metu pateikiamą instrukciją, išklause pasakojimo ir pan., taip pa sunkiai sekasi kurti pasakojimą pagal paveikslėlius.

Jeį sutrikęs garsinės analizės ir sintezės gebėjimai:

- negali išskirti garso žodžio pradžioje, viduryje, gale, patiria sunkumų, jei reikia atrinkti daiktų paveikslėlius, kurių pavadinimas prasideda nurodytu garsu;
- negali atlikti pilnos žodžio garsinės analizės;
- patiria sunkumų jungdamas raides ir skiemenis į žodžius;
- tokie vaikai žymiai prasčiau skaito už bendraamžius;
- negali atspėti žodžio, pasakyto pagarsiui, paskiemeniui.

Jeį sutrikusi ritminė melodinė diferenciacija:

- negali ritmingai ploti pagal dainos taktą;
- jiems sunku rasti kirčiuotą skiemenį žodyje, eilėraštyje nejaučia ritmo, negali rasti besirimuojančių žodžių;
- tokiems vaikams sunkiai sekasi pakartoti ritmingą žodžių derinį.

Jeį sutrikęs gebėjimas suvokti emocinį turinį, vaikai negali jausti ir perteikti emocinio muzikinio ar literatūrinio kūrinio turinio. Vaikai:

- negali tinkamai balsu išreikšti emocijas;
- nepriima kalbos tonu išreikštus nuotaikų pasikeitimus (kai pereinama nuo linksmo turinio prie rimto);
- klausydamiesi muzikinio kūrinio negali atpažinti jame išreikštos nuotaikos.

Jeį sutrikęs girdimasis dėmesys, tai lemia vaikų:

- negebėjimą bendrame garsų fone išskirti vienokio ar kitokio triukšmo, tono, garso ir nustatyti jo sklidimo trukmę;
- sunkumus atpažinti žodį kalbos sraute, kai klausantis skaitomos istorijos prašoma suploti išgirdus žodį („šuo“);

- negebėjimą sugalvoti panašiai skambantį, besirimuojantį žodį.

Jei girdimasis suvokimas nėra stabilus, vaikams sunku prisitaikyti prie besikeičiančių garsinių signalų (kai keičiasi auklėtojos, mokytojos balso tonas), taip pat:

- tokiems vaikams trūksta kantrybės atliekant verbalines (žodines) užduotis;
- jie išsiskiria pasyvumu, kai grupei ar klasei pateikiamos kalbinės, kalbėjimo užduotys;
- padidintas jų neatsparumas garsiniams trukdžiams;
- padidėjęs nuovargis, padidintas nerimas kalbinių užduočių eigoje.

Jei sutrikęs garsumo pojūtis, visi garsai vaikams atrodo per garsūs, sukeliantys galvos skausmus, arba, priešingai gali atrodyti pernelyg tylūs. Šio sutrikimo požymiai:

- esant tinkamam garsumui skundžiasi pernelyg stipriais garsais, dengia ausis;
- pakankamai garsų kalbėjimą priima kaip labai tylų, skundžiasi, kad kalbama per tyliai.